

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת כי תבוא, תשס"ח
מספר 774

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

הסכת ושמע ישראל

מאמרנו מוקדש לשני פסוקים הכתובים בין הפרשה המפרטת את הוראותיו של משה לבני ישראל להעמיד גל אבנים ולבנות מזבח בהר עיבל (כז:א-ח) ובין הפרשה המפרטת את הוראותיו בטקס הברכה והקללה על הר גריזים והר עיבל (כז:יא-כו):

וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְהַפְּהָנִים הַלְוִיִּם אֶל כָּל-יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הִסְכַּת וְשָׁמַע יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הַזֶּה נְהַיִיט לְעַם לֵה' אֶל-לְהִיךָ. וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל ה' אֶל-לְהִיךָ וְעָשִׂיתָ אֶת-מִצְוֹתָיו וְאֶת-חֻקָּיו אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם (כז:ט-י).

בקטע זה נאמר לעם שעליו לציית ולשמוע בקול ה', והנימוק: "היום הזה נהיית לעם". ויש לשאול: וכי רק עתה, בתום 40 שנות נדודים במדבר, נעשה עם ישראל לעם? ומה ל"בשורה" זו דווקא עתה, סמוך לכניסת עם ישראל לארצו? האם לא נצטווה העם פעמים רבות קודם לכן לשמוע בקול ה' ולעשות את חוקיו ומצוותיו?

עיון בשיר השירים רבה (פ"ב, טז) ובאירוע המסופר שם יאפשר לפתור חלק מן הבעיה. וזה לשון המדרש:

בשלהי השמד (סיום הגזרות) נתכנסו רבותינו לאושא. ואלו הן: ר' יהודה, ר' נחמיה, ר' מאיר, ר' יוסי, ר' שמעון בר יוחאי, ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי ור' אליעזר בן יעקב. שלחו אצל זקני הגליל ואמרו, כל מי שהוא למד (מלומד) – יבוא וילמד, וכל מי שאינו למד – יבוא וילמד. נתכנסו ועשו כל צרכיהן. כיון שהגיע זמנם להפטר – אמרו: מקום שנתקבלנו בתוכו מניחים אותו ריקם? חלקו כבוד לר' יהודה שהיה בן עיר. ולא שהיה גדול מהם בתורה – אלא מקומו של אדם הוא מכבודו. נכנס ר' יהודה ודרש... נכנס ר' אליעזר בן יעקב ודרש: וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְהַפְּהָנִים הַלְוִיִּם אֶל כָּל-יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הִסְכַּת וְשָׁמַע יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הַזֶּה נְהַיִיט לְעַם לֵה' אֶל-לְהִיךָ. וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל ה' אֶל-לְהִיךָ וְעָשִׂיתָ אֶת-מִצְוֹתָיו וְאֶת-חֻקָּיו אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם – וכי היום קבלו תורה. הלא כבר ארבעים שנה שקבלו את התורה, ואת אמרת 'היום הזה'? אלא מלמד, כיון ששנה להם משה את התורה וקבלוה בסבר פנים יפות – העלה להם הכתוב כאילו קבלוה היום מהר סיני, לכך נאמר: 'היום הזה נהיית לעם לה' אֶל-לְהִיךָ, ואתם אחינו בני אושא, שקבלתם רבותינו בסבר פנים יפות על אחת כמה וכמה.¹

בהתכנסות זו באושא בתום תקופת הלימודים דורש ר' אליעזר בשבחה של האכסניה ותומך דבריו בשני הפסוקים שבפרשתנו. יש להניח שזאת משמעות הק"ו: אם עם ישראל זכה (בסוף ימי משה) למחמאה הגדולה 'היום הזה נהיית לעם' רק משום שהתמיד בלימודיו וקיבל את התורה בעין יפה ובנפש חפצה אף בלי שנאלץ לשמש את רבותיו ולספק להם את צורכיהם, על אחת כמה וכמה תושבי אושא, שמלבד התמדתם בתורה שימשו את החכמים שהגיעו מכל קצווי הארץ והכינו להם אכסניה שבה אכלו, שתו ולנו. כלום לא ראויים הם שתישמע באוזניהם המחמאה הזוהי "היום הזה נהיית לעם"?!

מדרשה זו אפשר להסיק שרבי אליעזר רואה בשני פסוקים אלה נאום ברכה שהושמע באוזני ישראל בסיום 40 שנות לימודים. משה, הכוהנים והלוויים – מורי העם ומלמדיו מתבוננים במהלך "טקס" זה בעם היושב לפנייהם ומסכמים לפניו את תקופת הלימוד הארוכה בידעם שתקופה זו הייתה

¹ וראו ברכות סג ע"ב.

פורייה מצד אחד ומהנה מצד אחר. אין הם מעלימים את שביעות רצונם מציבור "תלמידים" זה אלא משמיעים באוזניהם דברי שבח והערצה. המילים "היום הנה נהיית לעם לה' א-להיך" מקפלות בתוכן את כל מה שרק אפשר לומר לציבור "תלמידים" ממושמע זה. מילים אלו מציינות את התמדתם, את נאמנותם, את אחדותם, ובעיקר את היותם רצויים לפני אלוקים. יתר על כן, מילים אלו אומרות במפורש שלימוד התורה, קבלתה והבנתה, הם תנאי להיותנו לעם, והעם העומד על סף הכניסה לארצו אכן הגיע לדרגה גבוהה זו.

ברם אין זו דרכה של תורה להרעיף שבחים ולהחמיא לאוזני השומעים בלי שתציין ציוני דרך ובלי שתיתן הוראות מדריכות להמשך ולאמצעים שיש לנקוט כדי להבטיח את קיומו של מצב זה גם בעתיד. טפיחה על השכם בלבד ללא הבטחת הישגים עתידים סופה שיצא שכרה בהפסדה. לפיכך נמצא בשני פסוקים אלה גם הדרכה לבאות לציבור ה"תלמידים" הזה ולעם ישראל בכללו, ואלי זה עיקר משמעם. תחילה נאמר: "הִסְכַּת וְשִׁמְעַ יִשְׂרָאֵל". באופן כללי תפרש מילה זו – "הסכת" – במובן של כוונת הלב, ריכוז המחשבה וארגון "כלי הקיבול" הרוחניים. הברייתא אומרת (ברכות טז ע"א):

הקורא את שמע צריך שיכוון ליבו, שנאמר 'שִׁמְעַ יִשְׂרָאֵל', ולהלן הוא אומר: 'הִסְכַּת וְשִׁמְעַ יִשְׂרָאֵל', מה להלן ב'הסכת' אף כאן ב'הסכת'.

בדברים אלה מאשרת הברייתא את הפרשנות הזאת. אולם במסכת ברכות (סג ע"ב) ניתנים למילה "הסכת" שלושה מובנים אחרים:

א. "עשו כמות כמות ועסקו בתורה, לפי שאין התורה נקנית אלא בחבורה".

ב. "כתתו עצמכם על דברי תורה... שאין דברי תורה מתקיימים, אלא במי שממית עצמו עליה".

ג. "הס' ואחר כך 'כתת' כדרבא, דאמר רבא: לעולם ילמוד אדם תורה ואחר כך יהגה".

עיון בשלושת הפירושים למילה "הסכת" מאפשר לקבוע שאין לפנינו שלושה פירושים שונים זה מזה. לפנינו תופעה של "מר אמר חדא, מר אמד חדא, ולא פליגי", דהיינו, אין סתירה או ניגוד בין הפירושים. כולם נכונים, ויחד הם מציגים שיטה או דרך המדריכים את הבא ללמוד תורה, להבינה ולקבלה. הלומד את התורה חייב ללמוד בקבוצה, 'להמית' עצמו עליה – להתייגע מעמל ושקידה ולהאזין היטב לדברי המלמד בטרם יבוא להגות, להסיק מסקנות ולהביע את דעתו על הנושא הנלמד. זאת ועוד: עיון בפירושים מראה שכדי לפרש את המילה "הסכת" כפי שנתפרשה יש לצרף אליה את המילים "שמע ישראל" ולהבין ששתי מילים אלו משמעותן תלמוד תורה, כשם שידוע שהמילה "לשמע" פירושה בין השאר גם "ללמוד". המילה "הסכת" מורה אפוא על דרך, על שיטה, ואילו המילים "ושמע ישראל" מציינות את המושא שעליו מוסבת המילה "הסכת".

נמצאנו למדים שמשם רבנו והכוהנים והלויים משבחים את העם על ההישגים ועל מעמדם אך גם מדריכים אותו כיצד יש ללמוד תורה וכיצד אפשר להבטיח שהלימוד יישא פרי מכאן ולהבא. אולם בזה לא תם שלב ההדרכה; עדיין יש הוראה המציינת מהי מטרת לימוד התורה, והיא מתבטאת במילים "וְשִׁמְעַתָּה בְּקוֹל ה' א-להיך וְעִשִּׂיתָ אֶת-מִצְוֹתָיו וְאֶת-חֻקָּיו אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוְךָ הַיּוֹם". השמיעה בקול ה' – תלמוד תורה, אין מטרתה אלא להביא לקיום המצוות ולשמירת החוקים. הראשון שבשני הפסוקים שלפנינו עוסק אפוא בדרך לימוד התורה ובהענקת מחמאה לעם, והשני – במטרות לימוד התורה.

ד"ר מאיר גרוזמן
המחלקה לתלמוד

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע

כתובתנו באינטרנט: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha/>